

Turizm antropolojisinin ana hatları

Nurgül Çalışkan^{1*}, Zeynep Çokal², Yener Bektaş³

¹ Dr. Öğr. Üyesi | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Nevşehir - Türkiye

² Doç. Dr. | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Nevşehir - Türkiye

³ Prof. Dr. | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Nevşehir - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Nurgül Çalışkan

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü

2000 Evler Mah., Zübeyde Hanım Cad.

50300 Nevşehir / TÜRKİYE

E-posta/E-mail: nurgulcaliskan@nevsehir.edu.tr

Alındı/Received: 1 Aralık / December 2023 | Düzeltildi/Revised: 23 Aralık / December 2023 | Kabul/Accepted: 23 Aralık / December 2023 | Yayınlandı/Published: 31 Aralık / December 2023

Öz

Giderek küreselleşen dünyada turizmin kültürler ve/veya alt kültürler arasında bir karşılaşmaya sahne olması, turizm ve antropolojiyi pragmatik yollarla bir araya getirmektedir. Buna karşın, ulusal literatürde turizm ve antropoloji arasındaki bağlantıların yeterince kurulmadığı dikkat çekmektedir. Literatürdeki eksikliğe bir yanıt olarak bu çalışma ile turizm antropolojisinin doğuşundan bu yana söylemindeki önemli dönüm noktalarının ve değişen doğasının gözden geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle turizm ve antropoloji arasındaki ilişki irdelenmiş ve turizm antropolojisinin bir alt disiplin olarak nasıl meşruiyet kazandığı tartışılmıştır. Ardından, antropologların “misafirler” ve “ev sahiplerine” odaklanarak turizme yönelik sordukları sorular iki ana temaya (turizmin doğası ve etkileri) ayrılmış ve bu temalar altında tartışılan konuların bir özeti sunulmuştur. Böylece turizm antropolojisine ilişkin genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, antropoloji, kültürleşme, otantiklik, metalaştırma

Giriş

Kitlesel bir olgu olarak 1950’lerde ivme kazanan turizm, dünya tarihinde insanların kültürel sınırları aşmalarını sağlayan en büyük hareketliliklerden biridir. Ayrıca, turizm temel değer sistemlerinin doğasını gösteren, karmaşık ve birbirine bağlı bir dünyada genel bir sosyal sürecin parçası olarak görülmektedir. Bu bağlamda, sosyal bir alan olarak birçok kültürü kapsayan ve küresel bir faaliyetler dizisini içeren turizm (Burns, 1999) ile varoluş nedeni kültürel benzerliklerin ve farklılıkların araştırılması ve açıklanması olan antropoloji arasında kaçınılmaz bir ortak nokta bulunmaktadır. İnsanların biyolojik, kültürel ve toplumsal yapısını zaman ve mekân içinde bütüncül ve karşılaştırmalı olarak inceleyen antropoloji, çalışmalarını biyolojik/fiziki, dilbilimsel, arkeoloji ve sosyal/kültürel antropoloji olmak üzere dört alt disiplinde yürütmektedir (Beals ve Hoijer, 1991; Kottak, 2002). İlk üç disiplin sınırlı da olsa hem destinasyonların, miras alanlarının ve müzelerin

The outline of tourism anthropology

Abstract

In an increasingly globalized world, the fact that tourism as a stage for encounters between cultures and/or subcultures brings tourism and anthropology together in pragmatic ways. However, it is noteworthy that the connections between tourism and anthropology are not sufficiently established in the national literature. As a response to this gap in the literature, this study aims to review the major turning points in the discourse and the changing nature of tourism anthropology since its inception. In this context, the study primarily examines the relationship between tourism and anthropology and discusses how tourism anthropology gained legitimacy as a sub-discipline. Subsequently, the questions anthropologists ask about tourism, focusing on “guests” and “hosts”, are divided into two main themes (the nature of tourism and its impacts) and a summary of the topics discussed under these themes is presented. Thus, an attempt has been made to outline a general framework for tourism anthropology.

Key Words: Tourism, anthropology, acculturation, authenticity, commoditization

şekillendirilmesine hem de turistik çekiciliklerin, davranışların ve turizm tanıtım materyallerinin analizi vb. üzerine yürütülen disiplinler arası çalışmalara katkıda bulunmaktadır. Buna karşın, turizmle ilgili konuların büyük bir kısmı sosyal/kültürel antropolojinin ilgi alanına girmektedir (Di Giovine, 2017; Leite ve Swain, 2015). Nitekim turizm temelde seyahati içerdiğinden, kültürler ve/veya alt kültürler arasında bir karşılaşmaya sahne olmaktadır. Bu durum ise “Turist kimdir ve ne arar?”, “Ev sahipleri ve misafirler arasındaki etkileşimin doğası nedir?”, “Turizm yerel düzeyde ne gibi değişikliklere yol açmaktadır?”, “Kültür turistik ortamlarda nasıl temsil edilir ve algılanır?”, “Kültürel gelenekler turistlerin beklentilerine uyacak şekilde zaman içinde nasıl değişmektedir?” gibi soruları da beraberinde getirmektedir (Nash, 1981; Stronza, 2001). Dolayısıyla turizmin sosyo-kültürel dinamiğine ilişkin sorulan bu ve benzeri sorular turizmin sosyal/kültürel antropologlar tarafından incelenmesi için ideal bir bağlam oluşturmaktadır.

Atf için / Cite as:

Çalışkan, N., Çokal, Z., ve Bektaş, Y. (2023). Turizm antropolojisinin ana hatları. *Antropoloji*, (47), 26-38. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1398776>

Turizm antropolojisini tutarlı bir alt disiplin olarak görmeyen ve bunun yerine turizm araştırmalarında “antropolojik müdahaleler” hakkında konuşulmasını öneren araştırmacılar bulunsada (Leite ve Graburn, 2009) azımsanmayacak sayıda antropolog onu önemli bir çalışma alanı olarak kabul etmiş ve gelişimine katkı sağlamıştır (Bruner, 2005; Burns, 1999, 2004; Nash, 1981; Selwyn, 1996; Smith, 1977a). Turizm antropolojisi, ortaya çıktığı 1960’lı yıllardan bu yana antropolojiye özgü yöntem ve teorilerden yararlanmakta ve disiplinin ana akımında uzun bir geçmişe sahip olan kültür, metalaştırma, sosyal değişim, etnisite, kimlik, kalkınma, sosyal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet, temsil, diaspora, miras vb. ilgi alanlarıyla önemli ölçüde örtüşmektedir (Leite ve Swain, 2015; Roberts ve Andrews, 2013). Nitekim Nash (2007) de turizm antropolojisinin ortaya çıkışından itibaren uzun bir dönem geçtiğini ve bu süre zarfında yürütülen çalışmaların alana ilişkin önemli içgörüler sağladığını belirtmektedir. Uluslararası literatürde turizm antropolojisine odaklanan ve onun olgunlaşmasını sağlayan bu çalışmaların varlığına karşın, ulusal literatürde turizm ve antropoloji arasındaki bağlantıların yeterince kurulmadığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla literatürdeki eksikliğe bir yanıt olarak bu çalışma ile turizm antropolojisinin doğuşundan bu yana söylemindeki önemli dönüm noktalarının ve değişen doğasının gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır. Bu tür bir gözden geçirme hem alana ilgi duyan araştırmacıların dikkatinin çekilmesi hem de turizmin hızla değişen doğasını sorgulayacak yeni çalışmalara ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, aşağıda öncelikle turizm ve antropoloji arasındaki ilişki açıklanmakta, ardından turizm antropolojisinin bir alt disiplin olarak nasıl meşruiyet kazandığı tartışılmaktadır. Son olarak, çalışma turizm antropolojisinin doğuşundan günümüze kadar odaklandığı iki ana araştırma hattı altında yer alan konuların bir özetini sunmaktadır. Alanın disiplinler arası ve karmaşık yapısı kapsamlı ve sistematik bir literatür taramasının önünde engel teşkil etse de turizm antropolojisindeki mevcut gelişim alandaki kilit çalışmalar üzerinden kronolojik olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, turizm antropolojisinin günümüze kadar değişen doğasını gözden geçirirken özellikle antropoloji kökenli araştırmacıların çalışmalarına odaklanılmış; sosyoloji, psikoloji, coğrafya gibi farklı disiplinlerden çalışmalara ise alana doğrudan katkı sağlaması durumunda yer verilmiştir.

Turizm ve antropoloji ilişkisi

İnsanı kültürü üreten ve sürdüren bir varlık olarak değerlendiren antropoloji, insanın yarattığı toplumsal ve kültürel alanın tüm çeşitlilik, farklılık ve benzerliklerini bütüncül ve karşılaştırmalı olarak incelemektedir.

Disiplinin ilk çalışma odağı “egzotik” veya “ilkel (*primitive*)” olarak nitelendirilen yerel topluluklar ve onların kültürleri olsa da bu toplulukların çoğunluğu modern toplumlarla temasa geçmeleri sonucunda zaman içinde yok olmuş ya da değişime uğramıştır. Bu nedenle, çağdaş antropoloji toplumsal ve kültürel araştırmalarını Batı’nın şehir toplumlarını da içerecek şekilde genişletmiştir (Beals ve Hoiyer, 1991; Haviland vd., 2008; Leite ve Graburn, 2009). Diğer taraftan, küreselleşmenin ve ulusötesiciliğin arttığı bir çağda, antropologların birlikte çalıştığı halkların çoğu kendilerini diasporalar, sınır bölgeleri ve diğer kültürlerarası bağlamlar içinde yeniden konumlandırmakta ve tanımlamaktadır. Bu nedenle, antropologlar çoğu zaman kültürü; sınırlı, tamamen entegre ve statik sistemler olarak değil, ulus-devletlerin ve halkların tartışmalı sınırlarını aşan kültürel süreçler, dinamikler ve çatışmalar bağlamında tartışma eğilimindedir (Harrison, 2008). Sahip olduğu bu geniş çalışma alanı sebebiyle antropoloji ile diğer sosyal bilimler arasında önemli ölçüde yöntemsel ve kuramsal açıdan ilişki ve coğrafi örtüşme bulunmaktadır. Buna karşın, çağdaş antropolojiyi diğer disiplinlerle birleştiren veya ayırıştıran şey belirli bir konu ya da halklar kümesi değil; etnografik araştırma, karşılaştırma ve bütüncül analizi ön plana çıkaran kapsayıcı bir disiplin perspektifine sahip olması ve ortak sorunların çözümüne katkıda bulunmasıdır (Leite ve Graburn, 2009, s. 36).

Çağımızın en önemli kitlesel olgularından biri olan turizm ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik gelişmeler aracılığıyla istikrarlı bir büyüme kaydetmiş ve birçok ülkeye ekonomik fayda sağlayan, dünyanın en büyük endüstrilerinden biri haline gelmiştir. 1950’li yıllarda yaklaşık 25 milyon olan uluslararası turizm hareketleri, 1990’lı yıllarda 500 milyonu geçmiş ve tüm dünyayı derinden etkileyen pandemi öncesi döneme kadar yılda ortalama %4 büyümüştür. 1 milyar 460 milyon kişinin uluslararası turizm hareketine katıldığı 2019 yılında, turizm gelirleri yaklaşık 1,5 trilyon USD’ye ulaşmıştır (UNWTO, 2021). Ayrıca, Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi’nin (WTTC) 2019 yılı verilerine göre dünya genelinde toplam istihdamın %10’unu oluşturan turizm endüstrisi 330 milyon kişiye doğrudan ve dolaylı iş olanağı sağlamıştır (WTTC, 2020). Tüm bu istatistiklere rağmen turizmi bu rakamlarla sınırlandırarak açıklamak yeterli değildir, çünkü turizm küresel bir ekonomik faaliyetin yanı sıra karmaşık ilişkilerin ve etkileşimlerin sürdürüldüğü sosyal bir alandır. Leite ve Swain’e (2015, s. 2) göre bir sosyal alan olarak turizm; (a) farklı derecelerde güç ve özerkliğe sahip çok sayıda aktör (turistler, işçiler, yerel halk, gurbetçiler, yabancı ve yerel rehberler ve araştırmacılar dahil diğer araçlar), (b) karakteristik uygulamalar (seyahat etmek, gezmek, fotoğraf çekmek, alışveriş yapmak, dinlenmek; ya da tam tersi, pazarlama,

satış, hizmet, rehberlik vb.) ve (c) kurucu kurumlar (seyahat acenteleri, havaalanları, oteller/pansiyonlar, müzeler, miras alanları, hediyelik eşya dükkanları vb.) içermektedir. Bu aktörler, uygulamalar ve kurucu kurumlar arasındaki bağlantılar ağı ise kültürün metalaşmasından paylaşım ekonomisinin yükselişine, otantiklik arayışından selfie kültürüne kadar uzanan küresel boyutlu sosyo-kültürel değişimleri de içinde barındırmaktadır (Cohen ve Cohen, 2019). Dolayısıyla turizm ve antropolojiyi yakından ilişkili kılan önemli birkaç husus vardır. Bu hususlar, ilgili çalışmalar ışığında aşağıdaki gibi özetlenebilir (Burns, 1999, 2004; Leite ve Graburn, 2009; Nash, 1981; Stronza, 2001):

- İlk olarak, turizm günümüz dünyasının çoğu toplumunda insan yaşamının hem bir bileşeni hem de etkileyicisi durumundadır. Bu nedenle, turizm toplumların ve kültürlerin tüm bileşenlerine odaklanan antropologların ilgi odağına girerek farklı kültürel bağlamlardaki insanları gözleme ve onlarla etkileşim kurma fırsatı sağlamaktadır.
- İkincisi, turizm istatistikleri turizmin ekonomik kalkınma ve sosyo-politik değişim için önemli bir katalizör olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Bu süreçler ise pek çok antropoloğun ilgi alanının merkezinde yer almaktadır.
- Üçüncüsü, turizm olgusu ancak üç unsur -geçici boş zaman + harcanabilir gelir + seyahat için olumlu yerel yaptırımlar- aynı anda gerçekleştiğinde ortaya çıkar. Zaman ve kaynak kullanımını mekânsal ya da coğrafi sosyal hareketliliğe dönüştüren şey ise bir kültür içerisinde seyahatin onaylanmasıdır. Dolayısıyla turizm farklı kültürel geçmişlere sahip insanları bir araya getirerek kültürler ve/veya alt kültürler arasında temas ve etkileşimi sağlamaktadır. Bu süreç ise antropolojideki kültürleşme gibi teorik konulardan bazılarının “canlı performansına” işaret ederek turizmi antropolojinin ilgi alanına girmeye teşvik etmektedir.
- Son olarak, turizm hem yerel hem de küresel eğilimleri bünyesinde barındırarak “tropik cennet”, “kayıp vatan” ya da “egzotik öteki” gibi yaygın imgelerle çerçevelenmiş özgün bir marka, yerel gelenek, miras vb. yaratmaktadır. Bu durum da geleneklerin ve kimliklerin nasıl inşa edildiği ve yerel halkın yaratılan bu kimlikle nasıl ilişki kurduğunu sorgulayan antropoloji için oldukça uygun bir zemin sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere turizm ve antropoloji arasındaki sinerjiden doğan turizm antropolojisi, birleşik bir teorik yaklaşımla ya da belirli konularla değil, turizmle ilgili ortamlarda ortaya çıkan toplumsal-kültürel olgulara

duyulan ortak ilgiyle tanımlanmaktadır (Burns, 1999; Leite ve Swain, 2015). Bu ilgi ise antropoloğun, yerel halk ile ziyaretçiler arasındaki karşılaşmalar sırasında ve sonrasında neler olduğunu gözlemlemesi, analiz etmesi ve çözümlemesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte antropologlar sorularına yanıt bulabilmek için etnografi, katılımcı gözlem, söylem analizi, göstergebilim, netnografi vb. yöntemlerden yararlanır. Böylece, turizm antropolojisi belirli bir topluluğun sosyo-kültürel dönüşümüne ilişkin önemli içgörüler sağlayarak turizmin eleştirel analizine değerli bir yaklaşım sunmaktadır.

Turizm antropolojisinin ortaya çıkışı ve gelişimi

Turizm ile antropoloji arasındaki ilişki uzun süre göz ardı edilmiş ve turizmin antropolojiye konu olarak dikkate değer bir biçimde incelenmesine ilişkin ilgi oldukça geç bir tarihte karşılık bulmuştur. Burns (2004), turizmin antropoloji disiplini içerisinde uzun süre göz ardı edilmesini ve meşruiyet kazanamamasını “kaçınma ilişkisi” kavramı aracılığıyla üç temel nedene bağlayarak açıklamaktadır. Burns’e (2004, s. 6-8) göre bu nedenlerden ilki, turizmin ciddi bilim insanları tarafından kaçınılması gereken ve akademik uğraşı hak etmeyen bir çalışma alanı olarak kabul edilmesidir. İkincisi, bir yeri ziyaret eden turist ile antropolog arasındaki olası benzerliklerden kaynaklanmaktadır; çünkü turizmin incelenmesi kaçınılmaz olarak bir turist ve bir antropoloğun gerçekte ne gibi farklılıklar gösterdiğine dair rahatsız edici bir soruyu da gündeme getirmektedir. Son olarak, Batılı olmayan yerel toplulukları inceleme odağına alan antropologlar tarafından turizmin Batı’ya özgü ve ekonomik bir olgu olarak düşünülmesi, sosyo-kültürel önemine dair dikkat ve farkındalık eksikliğini de beraberinde getirmiştir. Bu durumun temel nedeni ise turizmin varsayılan ekonomik gücü ile açıklanabilir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulusların yeniden inşa edilmesinde turizmin diğer sektörlerle kıyasla gerekli döviz girdisini sağlayabilecek daha kolay bir araç olması dikkatleri turizmin geliştirilmesine çevirmiştir. Dolayısıyla turizmin ekonomik etkileri ve nasıl teşvik edileceği ile ilgili ortaya çıkan sorular, turizm araştırmalarının uzun bir dönem boyunca ekonomi disiplini tarafından yürütülmesine yol açmıştır (Jafari, 2001; Xiao vd., 2013). Nitekim 1960’lardan itibaren turizmin etkilerini incelemeye başlayan sosyal bilimcilerin (Cleverdon, 1979; Finney ve Watson, 1975) turizme yönelik ilk sosyolojik çözümleme girişimleri de turistlerin ev sahibi topluluklar üzerindeki etkisini sosyo-ekonomik açıdan değerlendirme yönünde olmuş, sonrasında ise bu etki sosyo-kültürel perspektiften ele alınmaya başlanmıştır.

1960’lı yıllara kadar turizm, antropologların saha çalışmalarında ilgi göstermekten kaçındıkları bir konu olarak kabul edilse de bazı antropoloji araştırmalarında

dolaylı olarak tartışılmış ya da Boissevain'in (1977) de belirttiği gibi birincil araştırmaların bir yan ürünü olmuştur. Örneğin, Robert Redfield (1941) *The Folk Culture of Yucatan* (Yucatan'ın Halk Kültürü) adlı kitabında boş zaman etkinlikleri, geleneksel şenliklerin ticarileşmesi ve yabancı ziyaretçilerin Yucatan üzerindeki etkisi gibi durumları inceleyerek küçük ve yalıtılmış bir topluluğun büyük ve heterojen bir topluma nasıl dönüştüğünü tartışmıştır. Benzer şekilde Margaret Mead (1956) de *New Lives for Old* (Eskiler için Yeni Hayatlar) adlı çalışmasında, yabancı ziyaretçiler olarak nitelendirilebilecek Batılı askerlerin Manus Adası'nın kültürel dönüşümü üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu tür çalışmalar özellikle ilerleyen yıllarda turizmin antropolojik bir konu olarak araştırılmasında önemli bir zemin sağlamıştır. Nitekim turizm ve antropoloji arasındaki doğrudan ilişkiye dair ilk akademik ilgi de bu çalışmaların ardından 1960'larda karşılık bulmuştur. 1963 yılında Theron A. Nunez tarafından kaleme alınan *Tourism, Tradition and Acculturation: Weekendismo in a Mexican Village* (Turizm, Gelenek ve Kültürleşme: Bir Meksika Köyünde Hafta Sonu) başlıklı makale, turizmin antropolojik bakış açısıyla incelendiği ilk yayın olarak kabul edilmektedir. İlgili yayında Nunez (1963), kırsal-kentsel alan teması çerçevesinde turizmin "alıcı kültür" olarak kabul edilen ev sahibi topluluklar üzerinde dramatik değişikliklere yol açabileceğini, bu nedenle de kültürleşme teorisinin anlaşılmasında kullanılabilecek önemli alanlardan biri olduğunu ileri sürmüştür. Bu çalışmadan yaklaşık on yıl sonra Davydd J. Greenwood (1972) ise turizm bağlamında kültürün metalaşmasını araştırmıştır.

Nunez (1963) ve Greenwood'un (1972) çalışmalarının yanı sıra 1972 yılında sosyolog Eric Cohen'in turist tipolojisini tartıştığı *Toward a Sociology of International Tourism* (Uluslararası Turizm Sosyolojisine Doğru) başlıklı makalesi, turizmin antropologlar tarafından bir çalışma alanı olarak kabul edilmesinde önemli bir itici güç olmuştur. Bu tarihten sonra turizmin antropolojik bir konu olarak incelenmesi yavaş ancak istikrarlı bir şekilde ivme kazanmış ve 1974'te Amerikan Antropoloji Derneği'nin (AAA) düzenlediği sempozyumda Valene L. Smith tarafından ilk kez turizm ile ilgili bir oturum planlanmıştır. Sempozyumda turizm ile ilgili sunulan 12 vaka çalışması 1977 yılında Smith'in editörlüğünde *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* (Ev Sahipleri ve Misafirler: Turizm Antropolojisi) başlığı altında bir kitap haline getirilmiştir. Kitapta yer alan vaka çalışmaları beş farklı turizm türüne (tarihi, kültürel, etnik, çevresel ve rekreasyonel) odaklanmış ve bu turizm türlerinin geniş bir coğrafyada yer alan çeşitli topluluklar üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Turizmin etkilerinin araştırmacılar tarafından ihtiyatlı bir şekilde değerlendirildiği ilk baskıyı, turizmin

gelişmesine ve kültürel değişime yanıt olarak 1989 yılında güncellenen ve genişletilen ikinci baskı takip etmiştir. Böylece, ilgili kitap turizm antropolojisine yönelik ilk ciddi çalışmaların yer aldığı ve disiplinin gelişmesine önemli katkılarda bulunan temel bir klasik haline gelmiştir.

1970'lerde turizm bazı antropologların dikkatini çekse de antropologların çoğu çalışma sahalarda turizm ve turistlerin varlığını görmezden gelmeye devam ederek "kara kutu" yaklaşımını benimsemiştir (Scott ve Selwyn, 2010). Bu nedenle, erken dönem turizm antropolojisi çalışmalarının genel çerçevesi yerel düzeyde sosyo-kültürel etki analizine odaklanmış ve turizmin olumlu etkileri genellikle göz ardı edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu dönemdeki araştırmaların büyük bir çoğunluğu turizmin ev sahibi toplumlar üzerindeki olumsuz etkilerini tartışmıştır (Greenwood, 1972; Nash, 1977; Nunez, 1963; Pi-Sunyer, 1977; Smith, 1977b; Turner ve Ash, 1975). Ancak konuyla ilgili yürütülen çalışmaların sayısı arttıkça turizmin dolaylı ve yalnızca olumsuz etkilerini tartışmanın yetersiz olduğu görülmüş ve antropologlar bu kara kutuyu açarak doğrudan turizmin kendisine odaklanmaya başlamıştır. Bu noktada, özellikle Cohen (1979) ve Boissevain'in (1979) çalışmalarından elde edilen sonuçlar turizmin olumlu etkilerinin tartışılmasında önemli bir zemin sağlamıştır. Cohen (1979), araştırmasına turizmin Tayland'daki bazı yayla köyleri üzerinde ciddi olumsuz etkilerinin olacağı yargısı ile başlasa da turizmin yakın gelecekte bu topluluklar üzerinde yıkıcı bir etkisinin olmayacağı sonucuna varmıştır. Benzer bir sonuca Boissevain (1979) de ulaşmış ve Gozo'daki turizm gelişiminin adanın yerel sakinleri üzerinde olumlu ekonomik, çevresel ve kültürel etkileri olduğundan söz etmiştir. Bu doğrultuda, 1980'li yılların sonlarından itibaren turizmin olumsuz etkilerinin yanı sıra olumlu etkilerinin tartışıldığı çalışmalar da ortaya çıkmaya başlamıştır (Boissevain, 1996; Cole, 2007; Crick, 1989; Medina, 2003; Smith, 1989). Özellikle Smith'in (1989) *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* (Ev Sahipleri ve Misafirler: Turizm Antropolojisi) kitabının güncellenen baskısında, araştırmacılar (örn. McKean, 1989; Pi-Sunyer, 1989) bir önceki baskıda yer alan çalışmalarını yeniden gözden geçirmiş ve turizmin yapıcı yönünü kabul ederek olumlu ve olumsuz etkileri konusunda daha dengeli bir değerlendirme yapmışlardır (Nash ve Smith, 1991, s. 15).

1990'lı yıllarda Batı ve Batı dışı ülkelerde yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler ile dramatik tarihsel olaylar turizmin küresel dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiş ve bu durum turizmin antropolojik bir konu olarak incelenmesinde geniş çaplı bir dönüşüme yol açmıştır. Cohen ve Cohen (2012, s. 2178-2179) bu dönemde yaşanan gelişmeleri şu şekilde özetlemektedir.

Birincisi, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa komünist rejimlerinin çöküşü ile birlikte Çin ve Vietnam'ın komünizm sonrası toplumlara dönüşmesi, bu ülkelerin hem Batılı turizme açılmasına hem de gelişen ekonomileri sayesinde bu ülkelere komşu ülkelere ve Batı'ya doğru artan bir dış turizm akışına neden olmuştur. İkincisi, ekonomik büyüme odağının Batı'dan, başta Asya olmak üzere Latin Amerika'daki Batılı olmayan ülkelere kayması, turizmi Batılı bir olgu olmaktan çıkarıp tamamen uluslararasılaşmıştır. Üçüncüsü, 1997, 2007-2008 ve 2010-2012 yıllarında ortaya çıkan küresel ekonomik krizler uluslararası turizmin genişleme hızında bir yavaşlamaya neden olmuştur. Dördüncüsü, bu süreçte turizm merkezlerine yönelik yapılan terör saldırıları turizmdeki risk duygusunu artırmış ve bu durum daha sıkı güvenlik prosedürlerinin uygulanmasına yol açarak seyahat konforu, kolaylığı ve özgürlüğü üzerinde artan kısıtlamalar getirmiştir. Son olarak, dünya genelinde meydana gelen doğal afetler hem turistlerin afet esnasında savunmasızlığını ve çaresizliğini göstermiş hem de afet riski taşıyan turistik destinasyonlara seyahat etme endişelerini artırmıştır. Diğer taraftan, bu süreçte sosyal bilimlerde baskın olmaya başlayan postmodern ve postyapısalcı eğilimler, turizm antropolojisindeki paradigmatik ve teorik yaklaşımları etkileyerek araştırma konularının odağını değiştirmiştir. Özellikle bu dönemde tartışılan hareketlilik paradigması (*mobilities paradigm*), performatiflik yaklaşımı (*performativity approach*) ve aktör-ağ teorisi (*actor-network theory*) turizm antropolojisinde hâkim olan iş-boş zaman, misafir-ev sahibi gibi ikili karşıtlıkları ve sınırları reddederek bu kategoriler arasındaki akışkanlığa ve nesnelere aracı varlıklarına dikkat çekmiştir (Bispo, 2016; Cohen ve Cohen, 2012; Graburn, 2017; Jóhannesson, 2005). Böylece, 1990'lı yıllara kadar turizm antropolojisi alanındaki çalışmalarda baskın olan "otantiklik arayışı" ve "kültürün metalaşması" söylemleri yerini kimliklerin ve yerlerin yeniden inşası, toplumsal cinsiyet, kültürel miras vb. konulara bırakmıştır (Bruner, 1994; Lanfant vd., 1995; Leite, 2005; Swain, 1995).

Son olarak, disiplinin meşruiyet kazanmasında atılan önemli adımlardan bir diğeri turizm çalışmalarına adanmış ilk akademik dergilerden biri olan *Annals of Tourism Research*'ün yayın hayatına başlamasıdır. 1973 yılında, turizm alanında multidisipliner bilgi birikiminin oluşmasına ve genişlemesine katkıda bulunmak amacıyla Jafar Jafari tarafından kurulan *Annals of Tourism Research*, günümüzde en prestijli turizm dergilerinden biri olmaya devam etmektedir. Dergide, 1970'ler boyunca ilgili alana katkı sağlayan Greenwood (1972/1976), Aspelin (1977), Boissevain (1979), Nash (1979) ve Smith (1979) gibi antropologların turizm ile ilgili çalışmalarına yer verilmiş ve 1980'lerde yayımlanan iki sayının tamamı turizm antropolojisi çalışmalarına ayrılmıştır. 1980 yılında

yayımlanan ve editörlüğünü V. L. Smith'in yaptığı ilk sayıda, turizm ve kalkınma arasındaki ilişki antropolojik bakış açısıyla ele alınırken; editörlüğü N. H. Graburn tarafından yapılan 1983 yılının ilk sayısı ise "turizm antropolojisi" başlığı ile alanın görünürlüğünü artırmaya hizmet etmiştir. 2000'li yıllara kadar doğrudan turizm antropolojisine odaklanan bir dergi bulunmasa da *Journal of Travel Research* (1968), *Annual Review of Anthropology* (1972), *Current Issues in Tourism* (1998), *Tourist Studies* (2001), *Journal of Tourism and Cultural Change* (2003) gibi alanın önde gelen turizm ve antropoloji dergilerinde de turizm antropolojisi ile ilgili çalışmalar desteklenmiştir. 2010 yılında ise turizm antropolojisini tüm yönleriyle ele almayı amaçlayan ve uluslararası hakemli bir dergi olan *International Journal of Tourism Anthropology* yayın hayatına başlamıştır. Özetle, başlangıçta antropologlar için uygun ancak ihmal edilmiş bir konu (Graburn, 1980, s. 64) olarak işaret edilen turizm antropolojisi günümüzde hakemli dergiler, konferanslar ve alan eğitiminde sıklıkla atıfta bulunulan ve özetlemeye meydan okunacak kadar çeşitli ve gelişen bir alan haline gelmiştir.

Turizm antropolojisinin ana temaları

Turizm, kendi başına bir disiplin olarak değil, birçok aktörün hem fiziksel hem de sanal olarak zaman ve mekân boyunca karmaşık etkileşimlere girdiği sosyal bir alan olarak görülmektedir (Leite ve Graburn, 2009, s. 37). Bu nedenle, turizmin antropolojiye konu olduğu 1960'lardan bu yana antropologlar turizm hakkında pek çok soru sormuş ve bu soruları farklı çerçevelerden tartışarak yanıt aramışlardır. Antropologların turizm hakkında sordukları sorular ise "gezginlerin turist üreten bir bölgeden, genellikle bir çevre ülkedeki seyahat hedefine akışı" olarak ifade edilen turistik sürecin ikili yapısından kaynaklanmaktadır (Nash, 1981). Bu bağlamda ilgili literatür incelendiğinde, turizm antropolojisinde tartışılan konuların turistik sürecin iki ucunda yer alan "misafirler" ve "ev sahiplerine" odaklanarak iki ana tema altında toplandığı dikkat çekmektedir. Turistik sürecin bir ucundaki "misafirlere" odaklanan araştırmacılar, genel olarak turistlerin ve turizmin doğası (anlamı, tanımı, kökeni vb.) ile ilgilenirken; "ev sahiplerine" odaklanan araştırmacılar ise turizmin turistler ve ev sahibi toplumlar üzerinde neden olduğu bir dizi sosyo-kültürel etkiyi değerlendirmektedir (Burns, 1999; Graburn, 1983; Selwyn, 1996; Stronza, 2001). Bu bağlamda, aşağıda turizm antropolojisinin odaklandığı konular iki ana tema başlığı altında özetlenmektedir.

Turizmin doğası: Anlam arayışı

Turizm, çoğu toplumda oldukça yaygın bir olgu olmasına karşın araştırmacılar turizmin doğasını anlamlandırma ve tanımlamada güçlük çekmiştir (Nash 1981; Smith,

1989). Bu kapsamda, “Turizm nedir?”, “Turist kimdir ve ne aramaktadır?”, “Turistleri seyahat etmeye ne motive etmektedir?” gibi sorulara ötekini arayış (otantiklik/benlik), kutsal yolculuk (ritüel/hac) ve emperyalizm söylemleri üzerinden yanıtlar aranmıştır. Turizmi “ötekini arayış” olarak nitelendiren söylem, sosyolog Dean MacCannell’in (1973, 1976) Marx, Durkheim, Lévi-Strauss ve Goffman’ın görüşleri üzerine inşa ederek modern kitlesel boş zaman yapısını ve altında yatan motivasyonları analiz ettiği çalışmalarına dayanmaktadır. MacCannell (1973), incelemesine Boorstin’in (1961) “*pseudo-event*” (sözde-olaylar) olarak adlandırdığı ve turistlerin yüzeysel ve özgün olmayan deneyim arayışında oldukları görüşünü eleştirerek başlar. Ona göre modern insanın yaşadığı deneyimin gerçekliğine dair endişesi, ilkel toplumdaki kutsal kaygısıyla benzerlik göstermektedir. Özellikle modern toplumun eğitilmiş orta sınıfı, aidiyet ve özgünlük duygusundan yoksun olduğunu düşünerek kendini yabancılaşmış hissetmektedir. Bu durum, modern insanı bir turist olarak başka kültürlerde ya da daha saf, basit ve egzotik yaşam tarzlarında özgünlük ve anlam arayışına sürüklemektedir (MacCannell, 1973, s. 590-593). Bu bağlamda, MacCannell (1976, s. 43-57) turizm ve hac arasındaki ilişkiyi kabul etmekle birlikte her ikisinin altında yatan temel güdünün otantik deneyim arayışı olduğunu belirtmektedir. Ancak bu arayış, modern insanı “ötekilerin” doğal, tarihi ve kültürel cazibe merkezlerinin yanı sıra abartılmış ticari cazibe mekanlarını da içeren sayısız farklı manzaraya götürmektedir. Bu durum ise MacCannell’in (1976, s. 91-107) ön ve arka bölge dikotomisinden hareketle “sahnelenmiş otantiklik” olarak adlandırdığı duruma yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle, “ilgili ötekilere” maruz kalanlar, otantik çekiciliklerinin replikalarını paketlenir ve sergilenir hale getirerek dekore edilmiş bir ön bölgede sahnelenirken; otantik deneyim arayışındaki turistler çoğu zaman gerçek arka bölgeye ulaşamamaktadır. Bunun yerine, otantik bir deneyime dahilmiş gibi hissettikleri yüzeysel ve ticari olanla karşı karşıya kalmaktadırlar.

MacCannell’in (1976) turistin ve turizmin doğasını anlamaya yönelik ileri sürdüğü bu görüş, turizm antropolojisinde otantiklik ve onunla bağlantılı kültürün metalaşması söylemini tartışmaya açarak önemli bir araştırma hattının oluşmasını sağlamıştır. Bu kapsamda, özellikle antropolog Edward Bruner’in turizmde benliğin dönüşümü (1991), otantikliğin yeniden inşası (1994) kök/kimlik arayışı (1996) ve kültürel performansların sahnelenmesi (2005) ile ilgili çalışmaları söylemin hem eleştirilmesinde hem de genişletilmesinde önemli katkılar sunmuştur. Diğer taraftan, turizmin “kutsal yolculuk” kapsamında ritüel ve hac ile geleneksel bağlarını tartışan söylem, erken dönem sosyal bilimcilerden Durkheim (1912/1995) ile Van Gennep’in (1909/1960) çalışmaları üzerine inşa edilmiştir. Din kavramını sosyolojik açıdan

çözümlemeye çalışan Durkheim, dini inanışların temelinde “kutsal” ve “profan (kutsal dışı/sıradan)” olarak nitelendirilen iki karşıt olgunun bulunduğunu ve bu karşıtlıklar arasındaki geçişleri sağlayan ritüellerin ise sosyal dayanışmayı güçlendirerek topluma hizmet ettiğini ileri sürer. Bu bağlamda, Graburn (1977) Durkheim’in kutsal-profana dikotomisinden yola çıkarak bu karşıtlığın toplumsal yaşamdaki önemli döngülere işaret ettiğini ifade eden Leach’in (1961) çalışmasını turizme uyarlamıştır. Bu düşünceye göre bireylerin yaşamları her yıl belirli festivaller, bayramlar, tatiller vb. döngüsel ritüellerle işaretlenmektedir. Bu ritüeller ise bireyin profan bir düzenden, kişisel bir dönüşümün ya da yenilenmenin yaşandığı kutsal bir düzene geçişini ve tekrar profan düzene geri dönüşünü vurgulamaktadır. Turizm de “evde geçirilen sıradan/zorunlu çalışma (profan)” ile “yenilenmek için sıradan olmayan/gönüllü evden uzakta olma (kutsal)” durumlarını içerdiği için kutsal ve profan arasındaki karşıtlığı oldukça iyi bir şekilde temsil etmektedir. Bu nedenle, Graburn (1977, 1983) turizmin ritüel ya da hac davranışları ile yapısal ve deneyimsel açıdan benzer özellikler taşıdığını ileri sürerek onun kutsal bir yolculuk biçimi olduğunu savunmaktadır.

Turizmin ritüel ve hac ile geleneksel bağlarını tartışan bir diğer önemli söylem Arnold van Gennep’in (1960) geçiş ritlerini incelediği çalışmasına dayanmaktadır. Geçiş ritlerini, “yer, durum, toplumsal konum ve yaştaki her değişime eşlik eden ritüeller” olarak tanımlayan Van Gennep (1960), bu ritüelleri genel olarak ikiye ayırır. Bunlardan ilki, bireyin yaşam döngüsü içinde doğum, erginlenme, evlilik, ebeveynlik gibi sosyal statü değişimine eşlik eden inisiyasyon ritüelleri iken; ikincisi, takvimsel döngüde yer alan toplumsal nitelikli ve genellikle statülerin tersine çevrildiği ritüellerdir (Turner, 1969; 1979). Ayrıca, Van Gennep (1960, s. 11) her iki ritüel sürecin de ayrılma (*separation*), geçiş (*transition/limen*) ve yeniden bütünleşme (*incorporation*) olmak üzere üç evreden oluştuğunu ileri sürmektedir. Ayrılma, bireyin sıradan ve rutin toplumsal yaşamından uzaklaştığı, böylece profan mekân ve zamanın kutsal mekân ve zamandan net bir şekilde ayrıldığı evredir. Geçiş, önceki profan zamandan ve mekândan bağımsız olan kutsal dönemi vurgulamakla birlikte birey yeni statüsüne henüz geçmediği için *limen* (eşiktelik) olarak nitelendirilen evreyi ifade eder. Bu evre, alçak olanın var olmadıkça yüksek olanın olamayacağını ve yüksek olanın alçak olmanın nasıl bir şey olduğunu deneyimlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, inisiyasyon ritüellerindeki geçiş evresi bireyleri kalıcı olarak yükseltmeden önce alçaltırken; bazı takvimsel döngülerde yer alan ritüeller (karnaval, festival vb.) düşük statüdeki kişileri eski alçak statülerine geri dönmeye öncelik verirken, geçici olarak yükseltmektedir. Ritüel sürecinin üçüncü evresi olan

yeniden bütünleşme ise bireyin farklı bir sosyal statü edinerek ya da bilişsel bir dönüşüm geçirerek sıradan yaşama geri dönüşünü ifade etmektedir (Turner, 1969, 1974, s. 56-57).

Van Gennep'in (1960) ilgili çalışmasından hareketle ritüellerin geçiş evresine odaklanan Victor Turner (1974), "*liminal-liminoid*" ve "*communitas*" kavramlarını geliştirmiştir. Turner'ın (1974, s. 84-86) kısaca "eşikte olma durumu" olarak tanımladığı liminal ve liminoid terimleri, ritüel sürecin geçiş evresini açıklamak için kullanılsa da iki terim arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Liminal fenomenler, çoğunlukla kabile ve erken tarım toplumlarında baskındır ve biyolojik ve takvimsel döngü içerisinde toplum tarafından herkese dayatıldığı için kolektif olma eğilimindedir. Liminoid terimi ise Dumazedier'in çalışma ve boş zaman karşıtlığı argümanından hareketle daha çok Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan toplumlarla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, liminoid fenomenler daha büyük ölçekli ve karmaşık toplumlarda hakimdir ve bireylerin boş zamanlarında zorunlu olarak değil, kendi tercihleriyle üretilir. Liminoid fenomenler, (karnavallar, festivaller gibi liminal öncüllerden türetildiklerinde kolektif olsalar da) döngüsel yerine aralıklı üretildikleri için genellikle bireyseldir, ancak yaygın kitlesel etkiye sahiptirler. Diğer taraftan, Turner'a (1969) göre geçiş evresindeki hem liminal hem de liminoid durum içerisinde muğlaklığı barındırmaktadır. Bu nedenle, liminal/liminoid kişi tıpkı bir arafta gibi ne orada ne de buradadır; ikisinin tam ortasındadır. Buna karşın hem liminal hem de liminoid evre bireye profan zaman ve toplumsal mekândan bağımsız bir an sunmakta; statü, rol ve kültürel engellerden arınmış benzer süreçteki kişilerle sembolik bir bağın kurulmasına yardımcı olmaktadır. Turner'ın *communitas* olarak adlandırdığı bu durum ise bireyin ruhsal ve sosyal dönüşümünün gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Victor Turner, yukarıda açıklanan görüşlerini Edith Turner ile birlikte Hıristiyan kültüründe hac ziyaretlerini inceledikleri çalışmada turizm ile ilişkilendirmektedir. İlgili çalışmada, araştırmacılar modern hac ritüelinin dünyevi alan içinde bir durum ya da statüden diğerine geçişi işaretleyen zorunlu bir sosyal mekanizma değil, gönüllü bir eylem olduğunu ifade eder. Evrensel dinlerin litürjik yapılarında liminal özellikler devam etse de hac eyleminin bu gönüllü karakteri onu boş zamanda yaratılan liminoid alana yerleştirmektedir. Nitekim araştırmacılar modern haccın, liminoid alanda yer alan turizm ile harmanlanmış olduğunu ve genellikle modern ulaşım araçlarıyla ulusal veya uluslararası bir mabede yapılan büyük bir yolculuğu içerdiğini belirtmektedir. Hem turistler hem de hacılar, günlük sıradan yaşamlarındaki iş ve aile rollerinden ayrılarak liminoid evreye geçmekte ve çoğu rol, statü ve alışkanlıklar askıya alınmakta ya da

tersine çevrilmektedir (Turner ve Turner, 1978). Ayrıca, liminoid evredeki tüm hacıların aynı kıyafetleri giymesi ya da turistlerin benzer konaklama mekanlarını, plaj kıyafetlerini, yiyecekleri, içecekleri, zevkleri ve zorlukları paylaşması çoğu zaman hacı ya da turist olarak seyahat edenler için sembolik bir *communitas* hissi yaratmaktadır (Graburn, 2004). Bu durum ise araştırmacıları hac-turizm bağlantısını kurarak "eğer bir hacı yarı turist ise, o zaman bir turist de yarı hacıdır" (Turner ve Turner, 1978, s. 20) söylemine ulaştırmaktadır. Böylece, Graburn ve Turner'ın çalışmalarını takiben birçok araştırmacı (Badone ve Roseman, 2009; Eade, 1992), görünürde seküler olan yerlere yapılan seyahatlerin dolaylı dini yönünü vurgulamış ve hac ile turizm arasındaki paralelliklerin altını çizmiştir.

Turizmi bir emperyalizm biçimi olarak gören söylemin merkezinde turist üreten "metropol" ülkeler ile turist kabul eden "çevre" ülkeler arasındaki sömürgeci ilişkiler ve turizmin bağımlılığa yol açan mekanizması tartışılmaktadır (Cohen, 1984). Bu söylemin izleri özellikle Nash'in (1977) klasikleşmiş çalışmasından takip edilebilmektedir. O'na göre turizmin varlığını sanayileşmiş modern toplumla sınırlamak mümkün olmasa da yaygın bir sosyal olgu haline gelmesi modern toplumun yarattığı boş zaman ile mümkün olmuştur. Bu nedenle, Nash (1989) emperyalizm söylemini modern toplumun üretkenlik düzeyi ile çerçevelemekte ve bu durumu metropoliten ve çevre ülkelerin sahip olduğu güç üzerinden yorumlamaktadır. Metropoliten ülkelerin boş zaman yaratan üretim mekanizmasına sahip olması modern toplumun bireylerini seyahat etmeye motive eden önemli faktörlerden biridir. Diğer taraftan, turist kabul eden çevre ülkelerin turizm gelişimini gönüllü ya da zorla kabul etmeleri de çoğu zaman aynı faktörden -sanayileşme düzeyinin yetersizliğinden-kaynaklanmaktadır. Çevre ülkede bir turizm sistemi oluşturulduktan sonra bu sistemin ekonomisi dışa dönük olma eğilimindedir. Bu durum, çevre ülkenin -en azından başlangıç aşamasında- ilgili metropolitenin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde dönüşmesine yol açmaktadır. Bu dönüşümün büyüklüğü ise turistik sistemde gücün nerede olduğuna bağlıdır. Çevre ülke önemli bir güce sahip ise (örn. Paris, New York vb.) metropoliten ülkenin ihtiyaçlarına dönük değişim daha az olacaktır. Buna karşın, güç metropoliten ülkede ise çevre ülkedeki turizm sistemi metropoliten ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda gelişecektir. Dolayısıyla Nash'e (1989, s. 39) göre metropoliteni emperyalist, turizmi de emperyalizmin bir biçimi yapan şey metropoliten ve çevre ülkeler arasındaki bu güç eşitsizliğidir. Nash (1981, 2006) her ne kadar sonraki çalışmalarında bu söylemi desteklemese de erken dönem turizm çalışmaları arasında bu görüşün en ateşli savunucuları arasında yer almış ve onu takip eden çalışmalar (Britton, 1982; Crick,

1989; Mathieson ve Wall, 1982) tarafından benzer bir inançla desteklenmiştir.

Turizmin sosyo-kültürel etkileri

Turizmin sosyo-kültürel etkisi, turizm antropolojisi içinde en yoğun araştırılan tema alanı olarak kabul edilebilir. Bu tema, kültürlerarası temas ve bunun sonucunda sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişimler kapsamında incelenmiştir. Literatürde turizmin kültürlerarası temasın ayırt edici bir biçimi olduğu konusunda fikir birliği olmasına rağmen, turizmin sosyo-kültürel etkilerinin sınıflandırılması ve açıklanması noktasında araştırmacılar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılığa yol açan önemli hususlardan biri, erken dönem turizm çalışmalarının turizmin olumlu veya olumsuz sosyo-kültürel etkilerine dikkat çeken iki karşıt yaklaşım etrafında kutuplaşmasıdır (bkz. Greenwood, 1972; McKean, 1989; Nash, 1977; Nunez, 1963; Smith, 1977b; Swain, 1989; Turner ve Ash, 1975). Buna karşın, alanın meşruiyet kazanması ile birlikte farklı yöntem ve teorilerin dikkate alındığı çalışmalarda, turistlerin değişimin aktif vektörü, ev sahiplerinin ise pasif bir alıcı olduğu görüşü reddedilmiştir (Leite ve Graburn, 2009). Nitekim turizm, sanayileşme, kentleşme, teknolojik yenilikler, kalkınma, eğitim, göç vb. hususların da sosyo-kültürel yapı üzerinde etkili olabileceği toplumsal bir bağlamda meydana gelmektedir. Bu tür bir yaklaşım ise turizmin hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar üretebileceğini kabul etmekle birlikte bu sonuçların sosyo-kültürel yapı üzerindeki etkisinin birçok faktöre bağlı olarak değişebileceğine işaret eder. Bu bağlamda, turizmin sosyo-kültürel etkilerine dikkat çeken antropolojik çalışmalarda, ev sahibi ve turistler arasındaki etkileşimin doğasını açıklamak üzere kültürleşme teorisinin çerçevesi kullanılmış ve turizmin kültürü nasıl metalaştırdığı, kimlikler, kültürel miras ve toplumsal cinsiyet üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Tarihsel olarak kültürleşme (*acculturation*) araştırmalarına yönelik ilk çağdaş ilgi, antropoloji disiplininin kolonyalizmin yerli halklar üzerindeki etkilerine ilişkin endişesinden doğmuştur. Buna karşın, küreselleşmenin giderek daha büyük ticari ve siyasi ilişkilere yol açtığı günümüzde, kültürleşmenin teorik çerçevesi göçmen, mülteci, sığınmacı, etno-kültürel gruplar veya çeşitli nedenlerle (turizm, eğitim, görevlendirme vb.) yer değiştirenler ile ev sahibi toplumlar arasındaki temasın kültürel yapı üzerindeki etkisini sorgulamak üzere hem antropoloji hem de sosyoloji ve psikoloji disiplinleri tarafından genişletilmiştir (Berno ve Ward, 2005; Berry, 2005; Sam ve Berry, 2006). Antropolojik yaklaşımda kültürleşme kavramı, farklı kültürlerle sahip grupların doğrudan teması sonucunda gruplardan birinin veya her ikisinin özgün kültürel yapısında meydana gelen değişimi ifade

etmektedir (Redfield vd., 1936, s. 149). Bu anlamda, turizmin insanların kültürel sınırları aşarak farklı kültürler arasında teması sağlaması, onu kültürleşme teorisinin test edilebileceği bir laboratuvar konumuna getirmektedir (Berno ve Ward, 2005; Nunez, 1963; Ward, 2008). Diğer taraftan, turistler ile yukarıda söz edilen gruplar (mülteci, sığınmacı, etno-kültürel gruplar vb.) arasında birtakım benzerlikler olsa da turistlerin ev sahibi toplum ile teması ve dolayısıyla turist-ev sahibi arasındaki kültürleşme süreci bazı açılardan farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları kültürleşme tanımının içinde barındırdığı “temas” ve “karşılıklı etkileşim” unsurları üzerinden açıklamak mümkündür.

Kültürleşmenin en önemli ön koşulu “süreklî” ve “doğrudan” bir araya gelen en az iki kültürel grup arasındaki temastır (Sam, 2006, s. 14). Bununla birlikte temasın yoğunluğu, kültürel grupların kalıcı-geçici ve gönüllü-istemli olma durumlarına göre değişmektedir. Turizm, doğası gereği geçici ve kısa süreli yer değiştirmeyi içerdiğinden turistler açısından temas geçicidir. Buna karşın, turizmin yılın tüm aylarına yayıldığı destinasyonlarda temas ev sahibi toplumun üyeleri için kalıcı olabilir. Bu durum, özellikle turist sayısının ev sahibi nüfustan daha fazla olduğu küçük destinasyonlarda daha muhtemeldir. Diğer taraftan, temasın gönüllü-istemli olma durumuna ilişkin genel varsayım, turistlerin başka bir kültürle gönüllü olarak temasa geçtikleri yönündeyken; ev sahibi toplumun üyeleri için istemli olduğudur. Bu varsayımına rağmen her iki grup için de temasın neden ve nasıl gerçekleştiğinin dikkate alınması gerekmektedir; çünkü temasın amacı bireylerin diğer kültürün üyeleriyle gönüllü-istemli temas kurma durumlarını değiştirebilir. Örneğin; kültür turizmi amacıyla seyahat eden turistlerin yerli halk ile temas kurma eğilimi ve biçimi kruvaziyer turizmde katılan turistlere kıyasla daha yoğun olacaktır. Benzer şekilde, ev sahibi toplumun turizm politikaları ve bireylerin turizme katılma düzeyleri gibi faktörler de turistlerle temas kurma istemini ve biçimini etkileyebilir (Berry, 2006; Crick, 1989; Doxey, 1975; Mathieson ve Wall, 1982).

Kültürleşme, temas durumuna yönelik eylem ve tepkilerle sonuçlanan iki yönlü bir etkileşimdir (Berry, 2009). Bu bağlamda, kültürleşmenin çift yönlü ve karşılıklı doğası kültürleşmenin gruplardan birinde veya her ikisinde gerçekleşme olasılığını ifade etmektedir. Literatürdeki yaygın görüş, azınlıkta olan grupların ev sahibi çoğunluğa göre daha az statü ve kurumsal kontrole sahip olmaları nedeniyle ev sahibi topluma kültürleşme olasılıklarının daha yüksek olduğu yönündendir (Bourhis vd., 1997). Buna karşın, turizmde kültürleşmenin yönü tersine işlemekte ve ev sahibi toplumun, turistlerin kültüründen ödünç alma olasılığı daha yüksek olmaktadır (Nunez, 1989). Bu durumun arkasındaki temel gerekçe ise turistler ile ev sahibi arasındaki ilişkilerin dil

bariyerleri, ekonomik güç ve bilgi paylaşımı açısından çoğu zaman asimetrik olmasıdır. Turistler genellikle temasa geçtikleri ev sahibi üyelerden daha yüksek bir ekonomik statüye sahipken; ev sahibi toplumun üyeleri yerel kültür, kaynaklar ve fiyatlar üzerinde daha fazla kontrol gücüne sahiptir (Berno ve Ward, 2005; Sutton, 1967). Buna karşın, ev sahibi-misafir ilişkisinin ticari yönü ev sahiplerini “hizmet sağlayıcılara”; misafirleri ise “müşterilere” dönüştürmektedir (Aramberri, 2001). Dolayısıyla, bu durum ev sahibi toplumun turistlerin ihtiyaç ve isteklerine hitap edecek şekilde kendilerini uyarlamalarına yol açarak kültürleşme sürecini hızlandırmaktadır.

Turistik destinasyonlardaki kültürleşmenin sonuçları, antropologlar tarafından sıklıkla kültürün metalaşması, yerel kimliğin sürdürülmesi, kültürel miras ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tartışılmıştır. Kültürün metalaşması, ticaret bağlamında şeylerin veya faaliyetlerin öncelikli olarak değişim değerlerine göre değerlendirildiği ve böylece mallara veya hizmetlere dönüştüğü bir süreci ifade etmektedir (Cohen, 1988, s. 380). Diğer bir ifadeyle, metalaşma sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası olan belirli kültürel öğeler ve insani ilişkilerin tüketim unsurlarına dönüştürülerek ticarileşmesidir. Bu anlamda, kültürün turizm yoluyla metalaştığına dikkat çeken ilk antropologlardan biri Davydd J. Greenwood’dur. Greenwood (1976) Bask’ın Fuenterrabial kasabasında turizmin yol açtığı değişimleri tartıştığı çalışmasında, yerel bir festival olan *Alarde*’nin turistik bir cazibe haline gelmesiyle yerel halk için anlam ve önemini yitirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, kültürün metalaşması ile birlikte turist arzusunun kurumsallaştırılması, sanat eserleri ve zanaat ürünlerinde değişikliğe yol açmakta olup yerel kimliğin de doğrudan etkilenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla kültür bir turizm nesnesi olarak metalaştırılıp otantikliğini yitirdikçe kültürel öğelerin replikaları turistlere daha egzotik ve otantik cazibe unsurları olarak sahnelenmektedir (Boorstin, 1964; Leite ve Graburn, 2009; MacCannell, 1976). Turizmin kültürü paketleyip fiyatlandırarak bir metaya dönüştürdüğüne ve böylece kültürel öğelerin otantikliğini yitirdiğine yönelik bu görüş literatürdeki benzer çalışmalarla da desteklenmiştir (Mathieson ve Wall, 1982; Picard, 1990; Taylor, 2001). Diğer taraftan, kültürün metalaştırılması sıklıkla olumsuz olarak nitelendirilse de bazı araştırmacılar bu görüşü reddetmiş ve metalaşmanın yerel kimliğin korunmasında ve sürdürülmesinde önemli bir güç olduğunu ileri sürmüşlerdir (Cohen, 1984; Graburn, 1984; McKean, 1989; Smith, 1982). Örneğin, Graburn (1984) geleneksel sanatların otantikliğinin ucuz hediyelik eşyalara nasıl evrildiğini tartıştığı çalışmasında, etnik ürünlerin turizm açısından birer metaya dönüşse de kültüre ait

görünür semboller olması nedeniyle yerel kimliğin güçlendirilmesinde ya da yeniden inşa edilmesinde önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, Cohen’e (1984, 1988) göre de kültürün metalaşması ne yerel halk ne de turistler için kültürel öğelerin mutlak bir şekilde anlamını yitirmesine yol açmaz; aksine yok olacak bir kültürel geleneğin sürdürülmesini ve yerel kimliklerin korunmasını sağlamaktadır. Bu durumda turizm, yerel kültürün temsil edilmesinde güçlendirici bir araç haline gelmektedir.

Kültürün temel öğelerinden biri olan mirasın turizm amaçlı tüketimi de benzer şekilde bütünleştirici veya ayrıştırıcı bir rol oynayabilir. Bu bakış açısına göre miras endüstrisi, bir taraftan kültürel mirasın korunması aracılığıyla kolektif hafızanın ve yerel kimliğin sürdürülmesine katkıda bulunurken (Merriman, 1991); diğer taraftan kişisel, sosyal ve politik koşulları meşrulaştırmak amacıyla önerdiği miras inşasına uymayan olayları veya aktörleri silerek geçmiş seçici bir şekilde paketleme eğilimindedir (Kirshenblatt-Gimblett, 1998). Nitekim Holtorf’a (2007) göre insanlar tarihsel doğrularla değil, “iyi bir hikayeye” ilgilenmektedir. Bu nedenle, kültürel miras ile ilgili politikalar mirasın ön plana çıkarılacak özelliklerini kimin seçeceği ve paketleyeceği, yani hikayesini kimin, nasıl anlatacağı üzerine odaklanmaktadır. Bu noktada, özellikle arkeolojik alanlar üzerindeki kontrol, arkeolojik araştırmaların mirasın yorumlanmasında kilit öneme sahip olması nedeniyle siyasi bir çatışma kaynağı haline gelebilir (Leite ve Graburn, 2009, s. 45). Çünkü miras alanlarının korunması ve restorasyonunun sağlam bilimsel ilkelere dayandığı iddia edilse de bu süreçler aslında kendi kolektif kimliklerini veya meşruiyetlerini güçlendirmek isteyen ulusların ideolojik ve siyasi mülhazalarından etkilenmektedir (Cohen ve Cohen, 2012).

Son olarak, turizmin sosyo-kültürel etkileri kapsamında tartışılan bir diğer konu turizmin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisidir. Swain’e göre (1995, s. 249) kadınlar ve erkekler turizmin inşası ve tüketiminde farklı şekillerde yer almaktadır. “Cinsiyetlendirilmiş gerçeklikler” turizm pazarlamasını, misafirlerin motivasyonlarını ve ev sahiplerinin eylemlerini şekillendirmektedir. Bu bağlamda, turizm ve cinsiyet arasındaki bağlantılar genel olarak ev sahibi toplumun turizme katılımı ve turist deneyiminde cinsiyetin rolü bağlamında tartışılmıştır. İlk çalışmalar, özellikle cinsiyetin ev sahibi toplumda turizme katılımı belirleyen önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Bazı toplumlarda kadınların turizme katılımı toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde teşvik edilirken (Kinnaird ve Hall, 1994; Levy ve Lerch, 1991; Petit-Skinner, 1977; Swain, 1977) bazı toplumlarda kadınların turizm sektöründe çalışmasına kısıtlamalar getirilmiştir

(Scott, 1995; Wilkinson ve Pratiwi, 1995). Örneğin; turizmin bir sonucu olarak kadın ve erkeklerin değişen toplumsal cinsiyet rollerine odaklanan Petit-Skinner (1977), Tahiti’de turizmin gelişmesiyle birlikte kadınların turist rehberi olarak çalıştırılmasına yönelik bir hükümet politikasının benimsendiğini ve bu durumun da erkek egemen bir yapıya sahip toplumun değişimine yol açtığını belirtmektedir. Buna karşın, Wilkinson ve Pratiwi (1995) bir Endonezya köyünde kadınların turist rehberliği yapmalarının olumlu karşılanmadığını çünkü kadınların yabancı turistleri kandırmakla ilgilenen fahişeler olarak algılandığını tespit etmiştir. Bu ilk çalışmalar sonrasında kadınların turizme katılımı toplumsal kalkınma ile ilişkilendirilmiş; turizmin kadınlar için yeni istihdam fırsatları yaratarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azalttığı ileri sürülmüştür (Ferguson, 2011; Tucker ve Boonabaana, 2012). Diğer taraftan, erken dönem turizm çalışmalarında turist motivasyonu ve deneyimi ağırlıklı olarak MacCannel’in (1976) “otantiklik arayışı” üzerinden kurgulanmış ve cinsiyetin rolü göz ardı edilmiştir. Turist motivasyonu ve deneyiminde cinsiyetin rolüne dikkat çeken ilk çalışmalardan biri ise Smith (1979) tarafından yürütülmüştür. Turistin cinsiyetine odaklanan Smith (1979), bireyleri seyahate motive eden kültüre özgü bazı faktörleri ve kadınların karar verme sürecindeki rolünü incelemiştir. Bu konu, özellikle kadınların boş zamana ve tatile ilişkin anlayışlarının ne olduğu (Henderson, 1990), zaman ve mekân tüketiminin cinsiyete göre nasıl değiştiği (Deem, 1996) ve kamu politikasının cinsiyet ve boş zaman konularını nasıl etkilediği (Kay, 2000) soruları üzerinden önemli bir araştırma hattının oluşmasına yol açmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, turizm ve antropoloji arasındaki ilişki irdelenmiş, ardından turizm antropolojisinin bir alt disiplin olarak nasıl meşruiyet kazandığı ve söylemindeki önemli konular gözden geçirilmiştir. Böylece turizm antropolojisine dair genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Harkin’ın (1995) de belirttiği gibi hem turizm hem de antropoloji otantik olanı kendine özgü bir nesne olarak görmekte ve her ikisi de otantik olanın ya da kültürel ötekinin bir temsilini inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda, turizm otantik olanı epizodik deneyim düzeyinde çerçevelerken; antropoloji bu çerçeveyi kişinin bir kültürle olan toplam deneyimi ile sınırlandırmaktadır. Buna karşın, giderek küreselleşen dünyada turizmin kültürler ve/veya alt kültürler arasında bir karşılaşmaya sahne olması, turizm ve antropolojiyi pragmatik yollarla bir araya getirmektedir. Dolayısıyla, turizm her ne kadar başlangıçta antropologların akademik anlamda kaçındıkları bir konu olsa da günümüzde turizmin, antropolojinin önemli bir alt araştırma

alanı haline geldiği kabul edilebilir. Nitekim yukarıda özetlendiği üzere turizm antropolojisi, ortaya çıkışından bu yana giderek daha karmaşık ve sofistike sorulara cevap aramaktadır. Başlangıçta yalnızca turizmin doğası ile ev sahibi-misafir etkileşimini anlamaya odaklanan bu alan, turizmin küresel yayılımı ile araştırmacıları kültürleşme perspektifini daha bağlamsal yaklaşımlarla desteklemeye sevk etmiştir. Böylece, turizm antropolojisi metalaştırma, sosyal değişim, etnisite, kimlik, kalkınma, sosyal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet, temsil, diaspora ve miras gibi konulara dikkat çekerek önemli araştırma hatlarının da oluşmasını sağlamıştır.

Son olarak, turizm antropolojisi ev sahibi ve misafirler arasındaki etkileşimleri anlamak için yararlı bir çerçeve sunmaya devam etse de turizmin dinamik yapısı nedeniyle turizm biçimleri ve turist davranışları değişmeye devam etmektedir. Bu nedenle, turizme ilişkin antropolojik çözümlenmeleri ortaya çıkan yönelimler doğrultusunda güncellemek ve yeniden değerlendirmek faydalı olacaktır. Ayrıca, antropologlar pazar araştırmalarından farklı olarak herhangi bir turistik faaliyetin mümkün olan en geniş resmini sunarak turizmi destekleyen, sürdüren ve araştıranların eylemleri hakkında daha fazla düşünmelerine yardımcı olabilirler (Nash ve Smith, 1991). Böylece, turizm araştırmalarında baskın olan pazarlama ve yönetim odaklı bakış açılarının aksine turizm antropolojisi, “geleneksel ve modern”, “yerel ve küresel” arasında giderek artan bağlantıların ve etkileşimlerin ortaya çıkardığı sorunlar için yeni düşünme yollarının keşfedilmesini sağlayabilir.

Kaynakça

- Aramberri, J. (2001). The host should get lost: Paradigms in the tourism theory. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 738-761. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(00\)00075-X](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00075-X)
- Aspelin, P. L. (1977). The anthropological analysis of tourism: Indirect tourism and political economy in the case of the Maima of Mato Grosso, Brazil. *Annals of Tourism Research*, 4(3), 135-160. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(77\)90005-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(77)90005-6)
- Badone, E., ve Roseman, S.R. (Ed.) (2004). *Intersecting journeys: The anthropology of pilgrimage and tourism*. University of Illinois Press.
- Beals, R. L., ve Hoiyer, H. (1991). Antropolojinin konusu ve alanı. G. Erginer (çev.), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35(2), 9-34. https://doi.org/10.1501/Dtcfdcr_0000001124
- Berno, T., ve Ward, C. (2005). Innocence abroad: A pocket guide to psychological research on tourism. *American Psychologist*, 60(6), 593. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.60.6.593>
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>

- Berry, J. W. (2006). Contexts of acculturation. D. L. Sam ve J. W. Berry (Ed.) içinde, *The Cambridge handbook of acculturation psychology* içinde (s. 27-42). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489891.006>
- Berry, J. W. (2009). A critique of critical acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(5), 361-371. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2009.06.003>
- Bispo, M. S. (2016). Tourism as practice. *Annals of Tourism Research*, 61, 170-179. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.10.009>
- Boissevain, J. (1979). The impact of tourism on a dependent island: Gozo, Malta. *Annals of Tourism Research*, 6(1), 76-90. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(79\)90096-3](https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90096-3)
- Boissevain, J. (1996). Introduction. J. Boissevain (Ed.) içinde, *Coping with tourists: European reactions to mass tourism* (s. 1-26). Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctv287sc2h.4>
- Boorstin, D. J. (1961). *The image: A guide to pseudo-events in America*. Harper & Row.
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., ve Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369-386. <https://doi.org/10.1080/002075997400629>
- Britton, S. G. (1982). The political economy of tourism in the Third World. *Annals of Tourism Research*, 9(3), 331-358. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(82\)90018-4](https://doi.org/10.1016/0160-7383(82)90018-4)
- Bruner, E. M. (1991). Transformation of self in tourism. *Annals of Tourism Research*, 18(2), 238-250. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(91\)90007-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(91)90007-X)
- Bruner, E. M. (1994). Abraham Lincoln as authentic reproduction: A critique of postmodernism. *American Anthropologist*, 96(2), 397-415. <https://doi.org/10.1525/aa.1994.96.2.02a00070>
- Bruner, E. M. (1996). Tourism in Ghana: The representation of slavery and the return of the black diaspora. *American Anthropologist*, 98(2), 290-304. <https://doi.org/10.1525/aa.1996.98.2.02a00060>
- Bruner, E. M. (2005). *Culture on tour: Ethnographies of travel*. University of Chicago Press.
- Burns, G. L. (2004). Anthropology and tourism: Past contributions and future theoretical challenges. *Anthropological Forum*, 14(1), 5-22. <https://doi.org/10.1080/0066467042000189908>
- Burns, P. M. (1999). *An introduction to tourism and anthropology*. Routledge.
- Cleverdon, R. (1979). *The economic and social impact of international tourism in developing countries*. Economic Intelligence Unit.
- Cohen, E. (1972). Toward a sociology of international tourism. *Social Research*, 39(1), 164-182.
- Cohen, E. (1979). The impact of tourism on the hill tribes of Northern Thailand. *Internationales Asienforum*, 10(1/2), 5-38.
- Cohen, E. (1984). The sociology of tourism: Approaches, issues, and findings. *Annual Review of Sociology*, 10(1), 373-392. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.10.080184.002105>
- Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15(3), 371-386. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(88\)90028-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90028-X)
- Cohen, S. A., ve Cohen, E. (2012). Current sociological theories and issues in tourism. *Annals of Tourism Research*, 39(4), 2177-2202. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.07.009>
- Cohen, S. A., ve Cohen, E. (2019). New directions in the sociology of tourism. *Current Issues in Tourism*, 22(2), 153-172. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1347151>
- Cole, S. (2007). Beyond authenticity and commodification. *Annals of Tourism Research*, 34(4), 943-960. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.05.004>
- Crick, M. (1989). Representations of international tourism in the social sciences: Sun, sex, sights, savings, and servility. *Annual Review of Anthropology*, 18, 307-344. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.18.100189.001515>
- Deem, R. (1996). Women, the city and holidays. *Leisure Studies*, 15(2), 105-119. <https://doi.org/10.1080/026143696375657>
- Di Giovine, M. A. (2017). Anthropology of tourism. L. L. Lowry (Ed.) içinde, *The Sage international encyclopedia of travel and tourism* (s. 77-81). SAGE Publications, Inc.
- Doxey, G. V. (1976). When enough's enough: The natives are restless in Old Niagara. *Heritage Canada*, 2(2), 26-27.
- Durkheim (1995). *The elementary forms of the religious life* (K. E. Fields, Çev.). The Free Press. (Özgün eserin basımı 1912)
- Eade, J. (1992). Pilgrimage and tourism at Lourdes, France. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 18-32. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90104-W](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90104-W)
- Ferguson, L. (2011). Promoting gender equality and empowering women? Tourism and the third Millennium Development Goal. *Current Issues in Tourism*, 14(3), 235-249. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.555522>
- Finney, B. R. ve Watson, K. A. (1975). *A new kind of sugar: Tourism in the Pacific*. East West Center Honolulu.
- Graburn, N. (1977). Tourism: The sacred journey. V. L. Smith (ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (1st edition) (s. 17-32). University of Pennsylvania Press.
- Graburn, N. (1980). Teaching the anthropology of tourism. *International Social Science Journal*, 32(1), 56-68.
- Graburn, N. (1983). The anthropology of tourism. *Annals of Tourism Research*, 10(1), 9-33. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(83\)90113-5](https://doi.org/10.1016/0160-7383(83)90113-5)
- Graburn, N. (2017). Key figure of mobility: The tourist. *Social Anthropology*, 25(1), 83-96. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12394>
- Greenwood, D. J. (1976). Tourism as an agent of change: A Spanish Basque case. *Ethnology*, 11(1), 80-91. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(76\)90005-0](https://doi.org/10.1016/0160-7383(76)90005-0) (Özgün eserin basımı 1972)
- Harkin, M. (1995). Modernist anthropology and tourism of the authentic. *Annals of Tourism Research*, 22(3), 650-670. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(95\)00008-T](https://doi.org/10.1016/0160-7383(95)00008-T)
- Harrison, F. V. (2008). *Outsider within: Reworking anthropology in the global age*. University of Illinois.
- Haviland, W. A., Prins, H. E., Walrath, D., ve McBride, B. (2008). *Kültürel antropoloji* (İ. Deniz, ve E. Sanoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Henderson, K. A. (1990). The meaning of leisure for women: An integrative review of the research. *Journal of Leisure Research*, 22(3), 228-243. <https://doi.org/10.1080/0022216.1990.11969827>
- Holtorf, C. (2005). Learning from Las Vegas: Archaeology in the experience economy. *The SAA Archaeological Record*. 7(3), 6-25.

- Jafari, J. (2001). The scientification of tourism. V. L. Smith, ve M. Brent (Ed.) içinde, *Hosts and guest revisited: Tourism issues of the 21st century* (s. 2841). Cognizant.
- Jóhannesson, G.T. (2005). Tourism translations: Actor-network theory and tourism research. *Tourist Studies*, 5(2), 133-150. <https://doi.org/10.1177/1468797605066924>
- Kay, T. (2000). Leisure, gender and family: The influence of social policy. *Leisure Studies*, 19(4), 247-265. <https://doi.org/10.1080/02614360050118823>
- Kinnaird, V., ve Hall, D. R. (1994). *Tourism: A gender analysis*. Wiley.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). *Destination culture: Tourism, museums, and heritage*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520919488>
- Kottak, C. P. (2002). *Antropoloji: İnsan çeşitliğine bir bakış* (S. Altuntek, Çev.). Ütopya Yayınevi.
- Lanfant, M. F., Allcock, J. B., ve Bruner, E. M. (Ed.) (1995). *International tourism: Identity and change*. SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781446250402>
- Leach, E. (1961). *Rethinking anthropology*. Athlone Press.
- Leite, N. (2005). Journeys to an ancestral past: On diasporic tourism, embodied memory, and identity. *Antropologias*, 9, 273-302.
- Leite, N., ve Graburn, N. (2009). Anthropological interventions in tourism studies. T. Jamal, ve M. Robinson (Ed.) içinde, *The Sage handbook of tourism studies* (s. 35-64). London: SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9780857021076.n3>
- Leite, N., ve Swain, M. (2015). Anthropology, tourism. J. Jafari, ve H. Xiao (Ed.), *Encyclopedia of tourism* içinde (s. 1-6). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_8-1
- Levy, D. E., ve Lerch, P. B. (1991). Tourism as a factor in development implications for gender and work in Barbados. *Gender and Society*, 5(1), 67-85.
- MacCannell, D. (1973). Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings. *American Journal of Sociology*, 79(3), 589-603. <https://doi.org/10.1086/225585>
- MacCannell, D. (1976). *The tourist: A new theory of the leisure class*. University of California Press.
- McKean, P.F. (1989). Towards a theoretical analysis of tourism: Economic dualism and cultural involution in Bali. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (2nd edition) (s. 119-138). University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812208016.119>
- Mathieson, A., ve Wall, G. (1982). *Tourism: Economic, physical and social impacts*. Longman Scientific & Technical.
- Mead, M. (1956). *New lives for old: Cultural transformation—Manus, 1928-1953*. William Morrow & Co.
- Medina, L. K. (2003). Commoditizing culture: Tourism and Maya identity. *Annals of Tourism Research*, 30(2), 353-368. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(02\)00099-3](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00099-3)
- Merriman, N. (1991). *Beyond the glass case: The past, the heritage and the public in Britain*. Leicester University Press.
- Nash, D. (1977). Tourism as a form of imperialism. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (1st edition) (s. 33-47). University of Pennsylvania Press.
- Nash, D. (1979). The rise and fall of an aristocratic tourist culture: Nice: 1763–1936. *Annals of Tourism Research*, 6(1), 61-75. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(79\)90095-1](https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90095-1)
- Nash, D. (1981). Tourism as an anthropological subject [and comments and reply]. *Current Anthropology*, 22(5), 461-481. <https://doi.org/10.1086/202722>
- Nash, D. (1989). Tourism as a form of imperialism. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (2nd edition) (s. 37-52). University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812208016.37>
- Nash, D. (Ed.) (2007). *The study of tourism: Anthropological and sociological beginnings*. Elsevier.
- Nash, D. ve Smith, V. L. (1991). Anthropology and tourism. *Annals of Tourism Research*, 18(1), 12-25. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(91\)90036-B](https://doi.org/10.1016/0160-7383(91)90036-B)
- Nunez, T. A., Jr. (1963). Tourism, tradition and acculturation: Weekendismo in a Mexican village. *Ethnology*, 2(3), 347-52. <https://doi.org/10.2307/3772866>
- Nunez, T. A., Jr. (1989). Touristic studies in anthropological perspective-with epilogue by James Lett. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (2nd edition) (s. 265-280). University of Pennsylvania Press.
- Petit-Skinner, S. (1977). Tourism and acculturation in Tahiti. B. Farrell (Ed.) içinde, *The Social and economic impact of tourism on Pacific communities* (s. 85-87). Center for South Pacific Studies.
- Picard, M. (1990). Cultural tourism in Bali: Cultural performances as tourist attraction. *Indonesia*, (49), 37-74. <https://doi.org/10.2307/3351053>
- Pi-Sunyer, O. (1977). Through native eyes: Tourists and tourism in a Catalan maritime community. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (1st edition) (s. 149-155). University of Pennsylvania Press.
- Pi-Sunyer, O. (1989). Changing perceptions of tourism and tourists in a Catalan resort town. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (2nd edition) (s. 187-199). University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812208016.187>
- Redfield, R. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149-152. <https://doi.org/10.1525/aa.1936.38.1.02a00330>
- Redfield, R. (1941). *The folk culture of Yucatan*. University of Chicago Press.
- Roberts, L., ve Andrews, H. (2013). (Un)doing tourism anthropology: Outline of a field of practice. *Journal of Tourism Challenges and Trends*, 6(2), 13-38.
- Sam, D. L. ve Berry, J. W. (Ed.) (2006.) *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489891>
- Scott, J. (1995). Sexual and national boundaries in tourism. *Annals of Tourism Research*, 22(2), 385-403. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(94\)00083-2](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)00083-2)
- Scott, J., ve Selwyn, T. (2010). Introduction: Thinking through tourism – Framing the volume. J. Scott, ve T. Selwyn (ed.) içinde, *Thinking through tourism* (s.1-26). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003087229-1>
- Selwyn, T. (Ed.) (1996). *The tourist image: Myths and myth making in tourism*. Wiley.
- Smith, V. L. (1976). Tourism and culture change: A symposium. *Annals of Tourism Research*, 3(3), 122-126. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(76\)90003-7](https://doi.org/10.1016/0160-7383(76)90003-7)
- Smith, V. L. (Ed.) (1977a). *Hosts and guests: The anthropology of tourism*, (1st edition). University of Pennsylvania Press.

- Smith, V. L. (1977b). Introduction. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (1st edition) (s. 1-14). University of Pennsylvania Press.
- Smith, V. L. (1979). Women the taste-makers in tourism. *Annals of Tourism Research*, 6(1), 49-60. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(79\)90094-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90094-X)
- Smith, V. L. (1982). Tourism to Greenland: Renewed ethnicity? *Cultural Survival Quarterly*, 6(3), 26-27.
- Smith, V. L. (Ed.) (1989). *Hosts and guests: The anthropology of tourism*, (2nd edition). University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812208016>
- Stronza, A. (2001). Anthropology of tourism: Forging new ground for ecotourism and other alternatives. *Annual Review of Anthropology*, 30(1), 261-283. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.30.1.261>
- Sutton, W. A. (1967). Travel and understanding: Notes on the social structure of touring. *International Journal of Comparative Sociology*, 8(2), 218-223. <https://doi.org/10.1177/002071526700800206>
- Swain, M. B. (1989). Gender roles in indigenous tourism: Kuna Yala and cultural survival. V. L. Smith (Ed.) içinde, *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (2nd edition) (s. 83-104). Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812208016.83>
- Swain, M. B. (1995). Gender in tourism. *Annals of Tourism Research*, 22(2), 247-266. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(94\)00095-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)00095-6)
- Taylor, J. P. (2001). Authenticity and sincerity in tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(1), 7-26. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(00\)00004-9](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00004-9)
- Tucker, H., ve Boonabaana, B. (2012). A critical analysis of tourism, gender and poverty reduction. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(3), 437-455. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.622769>
- Turner, L., ve Ash, J. (1975). *The golden borders: International tourism and the pleasure periphery*. London: Constable.
- Turner, V. (1969). Liminality and communitas. *The ritual process: Structure and anti-structure* içinde (s. 94-113). Aldine Publishing. <https://doi.org/10.4324/9781315134666-3>
- Turner, V. (1974). Liminal to liminoid, in play, flow, and ritual: An essay in comparative symbology. *Rice Institute Pamphlet - Rice University Studies*, 60(3). <https://hdl.handle.net/1911/63159>
- Turner, V. (1979). Frame, flow and reflection: Ritual and drama as public liminality. *Japanese Journal of Religious Studies*, 6(4), 465-499. <https://doi.org/10.18874/jjrs.6.4.1979.465-499>
- Turner, V., ve Turner, E. (1978). *Image and pilgrimage in Christian Culture*. Columbia University Press.
- World Tourism Organization, (2021). *International tourism highlights, 2020 edition*. UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284422456>.
- van Gennep, A. (1960). *The rites of passage* (M. B. Yizedom, ve G. L. Caffee, Çev.). University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226027180.001.0001> (Özgün eserin basımı 1909)
- Ward, C. (2008). Thinking outside the Berry boxes: New perspectives on identity, acculturation and intercultural relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(2), 105-114. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2007.11.002>
- Wilkinson, P.F. ve Pratiwi, W. (1995). Gender and tourism in an Indonesian village. *Annals of Tourism Research*, 22(2), 283-299.
- Xiao, H., Jafari, J., Cloke, P., ve Tribe, J. (2013). Annals: 40-40 vision. *Annals of Tourism Research*, 40, 352-385. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.10.003>

2023. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makedir.